

BALOGH ELEMÉR *Középkori bajor egyházi bírászkodás* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, III. Studia 2) Szent István Társulat, Budapest 2000. I-XXIII + 364 pp.

A középkori szentszéki bíróságok tevékenységének vizsgálata sok fehér folttal rendelkezik mind a mai napig, amelynek magyarázata talán a források töredékességében, illetve szétszórtságában keresendő. Balogh Elemér, aki 1997-ben adta közre a Bónis György professzor munkáját dicsérő *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bírászkodás történetéhez a középkori Magyarországon* című forráskiadványt, arra vállalkozott, hogy müncheni kutatásai után ennek a területnek egy, a magyarországi egyházi bírászkodásra is jelentékeny hatást kifejtő szegmensét, a bajor egyházi bírászkodást dolgozza fel. Mivel a kérdésnek magyar nyelven még nem született általános feldolgozása, így a szerző külön figyelmet szentelt mind az egyháztörténeti háttér bemutatására, mind pedig az egyes egyházi intézmények alapfunkciójának felvázolására beleértve az egyes jogterületek sajátosságainak ismertetését is.

A könyv szerkezetileg öt fejezetre oszlik, amelyből az első a bajor egyház-szervezet kialakulását vázolja (9-34.), majd rátér a német egyházi bírósági rendszer ismertetésére (35-92.). Külön foglalkozik a bajor területen illetékes bíróság-

gok kérdésével (93-174.), illetve a bíróságokon folyó ügytípusokkal (175-258.). Végül pedig rátér a szentszékeken folyó egyes eljárások bemutatására (259-306.).

A kötetet nagyon alapos és naprakész forrás és irodalomjegyzék vezeti be (xi-xxiii.) és német nyelvű összefoglaló zárja (329-339.), használatát pedig általános mutató segíti (341-364.).

Különösen figyelemre méltóak azok a megfontolások, amelyek az egyházi bíróságok illetékességi körét vizsgálják, amely a XIII. században érte el legnagyobb kiterjedését. Ennek a területnek sajátos esetei voltak a personae mirabilisszel kapcsolatos (szegények, árvák, özvegyek, de ide sorolhatók a kiskorúak jogi védelme is), illetve a lelki ügyek. Az utóbbi eredetileg csak a keresztény hitet szűkebb értelemben érintő eseteket jelentette, de mivel a hitbeli és az erkölcsi kérdések majdnem minden pernél érintve vannak, már III. Ince pápa arra buzdította az egyházi bírakat, hogy ezen a címen minél szélesebbre terjesszék ki ítélkezési kompetenciájukat (67.).

A szerző figyelmet szentel a ius commune kérdésének, illetve a helyi szokásjogi normák alkalmazásának (71-76.). Hasonlóan vizsgálja a bírósági ítélkezési szinteket a különböző egyházmegyékre levetítve. Ez azért fontos, mert így teljesebb kép alakulhat ki bennünk a középkori bírósági struktúráról. Ennek kapcsán meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szövegben nem teljesen egyértelmű az egyes latin, német és magyar jogi terminológiai szavak megfeleltetése, és bár igaz, hogy ezek általában az ismert bírósági funkciókra vonatkoznak, de mivel a könyv egy eddig még fel nem dolgozott területtel foglalkozik így több helyen zavaró az ugyanazon funkció több néven szerepeltetése, anélkül, hogy azok egyezése, akár a lábjegyzet szintjén, jelezve lenne.

Kétségtelenül értéke a kötetnek az a nagyszámú konkrét bírósági peres anyag vagy a bambergi bírósági rendtartás ismertetése (137-152.), amelyeket nagyon jól és hasznosan egészítenek ki a függelékben olvasható forrásszövegek (307-328.) bírósági kinevezésekről, eskükről és más, a bíróságok tevékenységéhez tartozó cselekményekről. Az egyházi bíróságok tevékenységének kiemelten fontos területe a házassági perek, amelyek általában a döntő többségét teszik ki egy bíróság ügykörének. A szerző hosszan, precízen rendszerezve és példákkal gazdagon illusztrálva mutatja be a bíróságok előtt felmerülő házasságjogi problémákat (178-228.). Sajnos mindezek ellenére nem teljesen tiszta a házasságjogi terminológia használata a könyvben. Különösen igaz ez a „válás”-sal kapcsolatos megfontolások esetében. Az egyházjog, amint ezt Balogh is leszögezi (201.) az érvényesen megkötött házasságot kezdettől fogva felbonthatatlannak tekintette, azonban ismerte a házasság eredeti érvénytelenségének kinyilvánítását, továbbá az egyszerű separatio (különélés) elrendelését. Az érvénytelenség kimondásához arra volt szükség, hogy a házasság megkötésekor valamilyen lényeges, a consensus-t érintő feltétel hiányozzon, vagy pedig valamely házassági akadály álljon fenn. Hangsúlyoznunk kell, hogy bár az Egyházban léteztek kezdetben viták arról, hogy mi az a konkrét aktus, ami a házasságot létrehozza, és kétségtelen, hogy a jegyesség elhálása a középkorban általában érvényes házasságot eredményezett, de tény, hogy III. Sándor pápától (1159- 1181) az Egyházban a már Ulpianus által vallott konszenzus elmélet vált hivatalosan elfoga-

dottá, azaz a házasságot a felek szabadon adott beleegyezése hozza létre („nuptias... non concubitus, sed consensus facit” Dig. 35. 1. 15). Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a separatio (elkülönítés, vagy „válás”), sohasem foglalta magában az újráházasodás lehetőségét, hanem a házasság feleket választotta egymástól el valamely bűn következtében. Véleményünk szerint, bár tartalmilag hozzávetőlegesen fedi a separatio tartalmát, mégsem szerencsés az „ágytól és asztaltól való elválasztásként” említeni hiszen az egy magyar magánjogi kifejezés, amelyet az 1894. évi 31. törvénycikk vezetett be. Ugyanígy aggályos a „bontó okok” szókapcsolat használata is. Hangsúlyozzuk, hogy ugyan a vérfertőző kapcsolat ténylegesen a házasság érvénytelenségének kimondásához vezetett, hiszen ez következett a vérrokonság akadályából, azonban a nyugati egyházban a házasságtörés önmagában nem jelenthetett elégséges alapot a házasság eredeti érvénytelenségének a kimondására, csak a separatio elrendelésére. Georges Duby véleménye, mely szerint a Decretum Burchardi Wormatiensis ezt lehetővé tenné téves, mivel a szövegben mindig következetesen separatio szerepel és nem szól az újráházasodás lehetőségéről (Vö. Szuromi Sz.A., „Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században” in *Magyar Könyvszemle* 115 (1999) 390.).

Balogh Elemér művének közreadásával a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete valóban alapművet jelentetett meg, amelynek segítségével képet alkothat az olvasó nemcsak a középkori bajor egyházi bírászkodásról, hanem általánosságban a középkori egyházi bíróságok működéséről. Ez a kötet kiinduló alapja lehet a további területeken folyó bírósági gyakorlat felkutatásának és rendszerezésének, illetve segítséget nyújthat a magyarországi egyházi viszonyok és az azokra gyakorolt külső hatások eredetének megállapításában.

SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem.